

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
„НАЦІОНАЛЬНИЙ ГІРНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ”**

МЕТЕЛЕНКО Наталя Георгіївна

УДК 338.31: 658.5: 658.011.4

**ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ГОСПОДАРСЬКОГО МЕХАНІЗМУ
ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОМИСЛОВИХ
ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Дніпропетровськ – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі економічного аналізу і фінансів Державного ВНЗ „Національний гірничий університет” Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (м. Дніпропетровськ)

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор

Галушко Ольга Сергіївна,

Державний ВНЗ „Національний гірничий університет”
Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України
(м. Дніпропетровськ), завідувач кафедри економічного
аналізу і фінансів

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор

Булєєв Іван Петрович,

Інститут економіки промисловості НАН України
(м. Донецьк), заступник директора інституту;

доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Андрушків Богдан Миколайович,

Тернопільський національний технічний університет
ім. Івана Пулюя Міністерства освіти і науки, молоді та
спорту України, завідувач кафедри менеджменту
підприємницької діяльності;

доктор економічних наук, професор

Довбня Світлана Борисівна,

Національна металургійна академія України
Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України
(м. Дніпропетровськ), завідувач кафедри економіки
промисловості.

Захист відбудеться „___” _____ 2011 р. о ___ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 08.080.01 при Державному ВНЗ „Національний гірничий університет” за адресою: 49027, м. Дніпропетровськ, пр. К. Маркса, 19, ауд. 10/409.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного ВНЗ „Національний гірничий університет” за адресою: 49027, м. Дніпропетровськ, пр. К. Маркса, 19.

Автореферат розіслано „___” _____ 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Д 08.080.01

В.М.Дереза

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Економічні процеси та трансформаційні перетворення, що супроводжують сьогодні господарську діяльність вітчизняних підприємств, спонукають їх до пошуку нових форм та методів господарювання у економічній системі ринкового типу. Ефективність управління промисловими підприємствами забезпечується не скільки за рахунок ефективного управління маркетингом, виробництвом, персоналом тощо, скільки за умов злагодженої взаємодії складових внутрішнього господарського механізму. Дослідження макроекономічних показників, що висвітлюють результати діяльності підприємств промисловості, свідчить про наявність диспропорцій при плануванні ресурсів, низьку ефективність їх використання, недостатній рівень якості управлінських рішень, незадовільний рівень організації процесів, що є відображенням розбалансованості внутрішнього господарського механізму промислових підприємств.

Суттєвий внесок у розвиток теорії управління промисловими підприємствами та формування механізму їх господарювання здійснили такі вітчизняні вчені, як О. Амоша, І. Булеєв, В. Геєць, М. Чумаченко, О. Галушко, Б. Андрушків, С. Довбня, М. Крупка, А. Поддєрьогін, І. Бланк, С. Мочерний, В. Базилевич, А. Пересада, С. Покропивний, М. Грещак, В. Євтушевський, М. Білик, В. Пасічник, зарубіжні вчені Л. Абалкін, Р. Фатхутдінов, В. Горфінкель, Б. Мільнер, М. Мескон, Ф. Хедоурі, Д. Хан, Дж. Харрінгтон, І. Ансофф, Д. Маслов, Т. Бойделл, Т. Пітерс, Р. Уотерман.

Однак такі важливі питання як забезпечення комплексного підходу до формування внутрішнього господарського механізму промислових підприємств, визначення критеріїв оцінки ефективності управління внутрішнім господарським механізмом, удосконалення форм і методів організації виробництва та управління, залишаються неопрацьованими.

Сучасні тенденції вітчизняної та світової економіки, гальмування процесів притоку капіталу в Україну, прагнення до забезпечення стабільного приросту валового внутрішнього продукту потребують розробки дієвого внутрішнього господарського механізму промислових підприємств.

Існуючі підходи до формування внутрішнього господарського механізму промислових підприємств потребують не тільки удосконалення, але і розробки нової концепції його формування з урахуванням особливостей організаційно-економічних, правових відносин, сучасних тенденцій розвитку промислових підприємств як інститутів національної економіки.

Таким чином, необхідність розвитку наукової бази формування внутрішнього господарського механізму промислових підприємств обумовила актуальність і важливість обґрунтування цілісної концепції формування внутрішнього господарського механізму, дослідження методологічних питань функціонування промислових підприємств, удосконалення організаційно-економічних методів забезпечення ефективного функціонування внутрішнього господарського механізму та соціально-економічних методів його розвитку в умовах мінливого конкурентного середовища.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано згідно з планом науково-дослідних робіт Національного гірничого університету за темою „Удосконалення фінансового механізму інтенсифікації розвитку гірничо-металургійного комплексу України” (номер державної реєстрації 0109U002820), в якій розроблено систему показників інформаційного забезпечення оцінювання ефективності управління внутрішнім господарським механізмом промислового підприємства; Класичного приватного університету за темою „Організаційно-економічні засади формування та розвитку потенціалу суб'єктів господарювання в умовах ринкової економіки” (номер державної реєстрації 0106U000450), у рамках якої розроблено пропозиції щодо системного підходу до формування виробничого потенціалу та нормування ресурсів промислового підприємства.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування та розробка теоретико-методологічних і прикладних основ формування внутрішнього господарського механізму промислових підприємств, подальший розвиток теорії управління промисловими підприємствами із визначенням закономірностей механізму їх функціонування та розвитку.

Для досягнення поставленої мети вирішено такі завдання:

встановлено особливості методології дослідження внутрішнього господарського механізму промислових підприємств як системи, конкретизовано сутність категорії „внутрішній господарський механізм промислового підприємства”;

виявлено основні тенденції формування, функціонування та розвитку господарського механізму промислових підприємств на макрорівні у сучасних умовах;

проаналізовано сутність трансформаційних процесів економічних систем в умовах реформування відносин власності;

обґрунтовано нову концепцію формування внутрішнього господарського механізму промислових підприємств на основі комплексного сумісного використання системно-цільового, процесного та функціонально-технологічного підходів;

встановлено класифікаційні ознаки цілей та функції їх прояву на основі системно-цільового підходу; рівні декомпозиції та структуризації цілей; внутрішні фактори економічного зростання та розвитку промислових підприємств;

розроблено процесну інфраструктуру як невід'ємну складову внутрішнього господарського механізму та встановлено її вплив на рівень продуктивності праці;

досліджено теорії розвитку підприємств та на основі системного підходу обґрунтовано характерні ознаки ефективного функціонування промислового підприємства;

розроблено модель динамічної рівноваги внутрішнього господарського механізму на основі методу лінійного програмування із застосуванням теорії множин;

розроблено систему та архітектуру внутрішньофірмового планування з позицій системного підходу, урахування зв'язків між елементами системи та логічної послідовності реалізації функцій управління;

обґрунтовано методологію проектування організаційної структури внутрішнього господарського механізму ефективного функціонування публічного акціонерного товариства;

встановлено принципи ефективного внутрішньокорпоративного управління, ґрунтуючись на яких розроблено систему внутрішньокорпоративного управління публічним акціонерним товариством;

встановлено чинники, що впливають на ефективність прийняття управлінських рішень, на базі чого обґрунтовано систему показників інформаційного забезпечення оцінки ефективності управління внутрішнім господарським механізмом промислового підприємства;

обґрунтовано методичні підходи до визначення операцій, процедур, параметрів бізнес-процесів в умовах їх раціональної організації;

визначено структуру, фактори впливу, критерії оцінювання виробничого потенціалу, на базі чого обґрунтовано методичні основи побудови механізму розробки та коригування норм і нормативів у системі внутрішнього документування, яка враховує встановлені параметри результативності бізнес-процесів;

досліджено рух та регламентацію потоку інформації у системі внутрішнього документування промислового підприємства, встановлено принципи та розроблено багаторівневу систему комунікацій; удосконалено класифікацію документопотоків та науково-методичний підхід до моделювання процедур прийняття управлінських рішень;

визначено об'єктивні ознаки внутрішнього соціального партнерства, індикатори, фактори впливу та напрями мотивації трудової діяльності у системі внутрішнього соціального партнерства.

Об'єктом дослідження є процеси формування внутрішнього господарського механізму ефективного функціонування промислових підприємств.

Предмет дослідження – теоретичні, методологічні основи та прикладні аспекти формування внутрішнього господарського механізму ефективного функціонування промислових підприємств.

Методи дослідження. Теоретичну і методологічну основу дослідження становлять концептуальні положення сучасної економічної теорії, теорії управління та економічного аналізу, сучасні концепції менеджменту, корпоративного управління, економічні закони, праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань економічного регулювання підприємницької діяльності, функціонування господарського механізму суб'єктів підприємницької діяльності, законодавчі акти Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України.

У роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження процесів і явищ у їх взаємозв'язку та розвитку, а саме:

гносеологічного аналізу (аналітичний, логічний, узагальнення, наукової

абстракції, декомпозиції) – для визначення сутності внутрішнього господарського механізму, впливу чинників на складові внутрішнього господарського механізму, виробничий потенціал, підсистеми внутрішньофірмового планування, мотивацію трудової діяльності, процес нормування ресурсів, параметри бізнес-процесів;

системного підходу – для дослідження процесів і явищ у взаємозалежності, взаємозв'язку, взаємообумовленості та розвитку в процесі розробки процесної інфраструктури, системи показників інформаційного забезпечення оцінювання ефективності управління внутрішнім господарським механізмом, методології проектування організаційної структури управління, систем внутрішньофірмового планування та внутрішньокорпоративного управління, комунікаційної системи руху та регламентації потоку інформації, при удосконаленні підходу до моделювання процедур прийняття управлінських рішень, при побудові моделі раціональної організації бізнес-процесів;

системно-структурного, порівняльного аналізу – для визначення основних тенденцій макроекономічних показників, показників діяльності промислових підприємств, залежностей між окремими показниками їх розвитку, а також напрямів удосконалення процесів формування, функціонування та розвитку внутрішнього господарського механізму;

функціонально-вартісного аналізу – для обґрунтування рівнів декомпозиції та структуризації цілей та функцій в умовах вирішення організаційно-управлінських задач, побудови функціональних моделей і визначення складу і взаємозв'язку функцій на основі дотримання принципів цілеспрямованості і визначеності змісту, систематизованого дослідження комбінації управлінських рішень за допомогою морфологічних матриць та методу експертних оцінок;

лінійного програмування – для побудови моделі та механізму визначення результативності управлінської праці на основі теорії множин з метою зниження можливих помилок експертів при оцінюванні динамічних ситуацій у роботі промислового підприємства, що функціонує у мінливому середовищі;

методу аналізу ієрархій – для вирішення складних формалізованих задач прийняття управлінських рішень з використанням когнітивного підходу та методу парних порівнянь.

Фактологічною основою дослідження стала інформація Державного комітету статистики України, первинні данні про результати діяльності промислових підприємств, результати власних досліджень автора, на основі яких доведено необхідність удосконалення процесу формування внутрішнього господарського механізму, що забезпечує ефективне функціонування промислових підприємств.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні нової цілісної концепції формування внутрішнього господарського механізму ефективного функціонування промислових підприємств на основі системно-цільового, процесного та функціонально-технологічного підходів.

Найбільш суттєві результати дисертаційної роботи, які мають наукову новизну, полягають у такому:

уперше:

обґрунтовано нову цілісну концепцію формування внутрішнього господарського механізму ефективного функціонування промислових підприємств на основі комплексного сумісного використання системно-цільового, процесного та функціонально-технологічного підходів, основою якої є такі положення: а) внутрішній господарський механізм промислових підприємств є структурованою сукупністю взаємопов'язаних елементів, економічних способів, методів, важелів, нормативів, критеріїв, які забезпечують ефективне функціонування та розвиток підприємства як відкритої складної системи в умовах впливу сукупності факторів, збереження цілісності та розвитку виробничих відносин, концентрації капіталу та факторів виробництва; б) декомпозиція і структуризація цілей та функцій промислового підприємства є безперервним процесом, який віддзеркалює функції цілей (ініціювання активізації процесу, виконання ролі критерію прийняття рішень, слугування у якості інструменту управління); впливає на економічне зростання та розвиток промислового підприємства через взаємозв'язок стадій „життєвого циклу” з архітектонікою підприємства; відбувається у напрямку забезпечення комплексного підходу до управління організаційною досконалістю та продуктивністю праці в умовах процесного підходу; обумовлює можливість кількісного вимірювання ефекту, ефективності діяльності та ефективності виробництва в об'єктивних умовах зміни стану та руху системи у поточному та перспективному періодах; в) невід'ємною складовою внутрішнього господарського механізму ефективного функціонування промислових підприємств є процесна інфраструктура, що забезпечує вирішення задачі оптимального вибору варіанту управлінських рішень, складається з операційних моделей і процедур, упорядкованих, взаємопов'язаних та раціонально організованих, спрямованих на забезпечення безперервної прибуткової діяльності підприємства та функціонально корелює з організаційною структурою управління;

розроблено нову модель динамічної рівноваги внутрішнього господарського механізму в умовах дії зовнішніх дестабілізуючих факторів, яка ґрунтується на теорії множин, зорієнтована на оптимальну норму керованості; спрямована на підвищення ефективності управління за рахунок оптимальної комбінації управлінських рішень, ефективність яких вимірюється такими показниками результативності управлінської праці, як ступінь досягнення науково обґрунтованого рівня результативності бізнес-процесів процесної інфраструктури, множник вагомості та множник ступеня виконання оперативних, поточних та стратегічних планів;

розроблено методологію проектування організаційної структури внутрішнього господарського механізму ефективного функціонування публічного акціонерного товариства, яка побудована на основі декомпозиції та структуризації цілей (за кінцевим продуктом, відповідною стадією життєвого циклу, ресурсним складом системи, типологією основних управлінських функцій) і функцій (за видами кінцевого продукту, видами та напрямками діяльності), включає механізм побудови процесної інфраструктури, систему

параметрів результативності (за бізнес-процесами першого та другого рівнів процесної інфраструктури), систему внутрішнього документування; зорієнтована на ефективне управління акціонерними товариствами в умовах адаптаційного періоду до нових норм законодавства, зміни акцентів та пріоритетів їх функціонування у ринковому середовищі;

науково обґрунтовано систему показників інформаційного забезпечення оцінки ефективності управління внутрішнім господарським механізмом промислового підприємства, яка передбачає їх групування за критерієм ефективності з урахуванням факторів впливу, ресурсним складом системи (трудові, матеріальні ресурси, основні фонди та капітал), базується на урахуванні економічного, політичного, соціального, психологічного, правового, організаційного аспектів даного процесу з визнанням пріоритетності економічного аспекту; врахуванні факторів впливу на формування таких базових економічних показників, як матеріаловіддача, фондівіддача, фондоозброєність;

науково обґрунтовано методичні основи побудови механізму розробки та коригування норм і нормативів матеріальних, трудових та фінансових ресурсів, що віддзеркалює процес формування і оцінювання виробничого потенціалу промислового підприємства (з його поділом на функціонуючий виробничий потенціал та потенційні можливості його розвитку); базується на визначенні напрямів формування потреби у ресурсах та встановленні факторів впливу на рівень норм і нормативів; враховує систему параметрів результативності бізнес-процесів та механізм визначення персональної відповідальності в системі менеджменту якості управління та досягнення нормативного показника „визначеність бізнес-процесів” (відповідність реального бізнес-процесу його документальному опису), рівень якого встановлюється системою внутрішнього документування;

сформовано багаторівневу складну систему комунікацій промислового підприємства, яка охоплює комунікаційні процеси чотирьох рівнів: забезпечення організаційного розвитку, раціональна організація бізнес-процесів, оптимальна організація управлінської праці, регламентація управлінської праці з визначенням ключових ознак результативності принципів комунікаційної системи;

удосконалено:

систему внутрішньofірмового планування, яка, на відміну від існуючих, враховує вплив внутрішніх факторів економічного зростання та розвитку у кожній із підсистем, функціональних напрямках та бізнес-процесах; охоплює підсистеми організаційної взаємодії управлінської праці, бюджетів та параметрів бізнес-процесів, мотивації, делегування повноважень і визначення відповідальності; враховує логічну послідовність реалізації функцій управління у процесі формування системи планів;

систему внутрішньокорпоративного управління публічними акціонерними товариствами, яка, на відміну від існуючих, ґрунтується на встановлених принципах (дійової та інформаційної сумісності, зосередженості, актуалізації та лабілізації функцій, а також нейтралізації дисфункцій);

врахуванні співвідношення компетенції і відповідальності учасників корпоративного управління, розвитку контекстуальних навиків, внутрішній координації, стабільності, погодженості процесів; дотриманні встановлених видів розподілу праці, організації функціональних взаємозв'язків між органами корпоративного управління та контролю;

класифікацію документопотоків промислового підприємства:

а) науково обґрунтовано необхідність введення нових класифікаційних ознак (за рівнями управління, по відношенню до інтегрованої структури управління, за управлінською спрямованістю, за компонентами менеджменту, по відношенню до бізнес-процесу, за структурою цілей на основі концепції діяльності, за часом зберігання та передачі інформації, за формою та напрямом складання, за процедурою у сфері якості, за складовими комплексного управління організаційною досконалістю), які адаптовані до методології проектування організаційної структури; б) набула нової змістовності ознака „характер та зміст” документопотоків шляхом їх поділу на творчі, логічні, технічні; в) обґрунтовано взаємозв'язок ознак «рівні управління», «відношення до інтегрованої структури управління», «складові комплексного управління організаційною досконалістю», що дозволяє здійснювати вимірювання ефективності руху документопотоків у просторі та часі і розробляти ієрархічні моделі динамічних ситуацій на промисловому підприємстві;

науково-методичний підхід до моделювання процедур прийняття управлінських рішень, який, на відміну від існуючих, ґрунтується на використанні методу аналізу ієрархій Т.Сааті, когнітивного підходу, адаптованого до використання його в умовах комунікаційної системи руху та регламентації потоку інформації промислового підприємства, а також передбачає забезпечення мінімального обсягу необхідних для підготовки рішень документів на основі методу парних порівнянь;

процес регулювання взаємодії мотивації трудової діяльності усіх категорій працівників підприємства та внутрішнього соціального партнерства, який, на відміну від існуючих, враховує вплив об'єктивних ознак внутрішнього соціального партнерства на процес мотивації (сукупність соціально-економічних інтересів, конфлікт інтересів, діалогова взаємодія, статус суб'єктів соціально-трудова відносин, правовідносини); взаємодію організаційних та економічних напрямів управління, що сприяють розвитку системи внутрішнього соціального партнерства; визначення індикаторів ефективності економічних напрямів управління мотивацією трудової діяльності (коефіцієнт ефективності використання живої праці, коефіцієнт результативності бізнес-процесу, показник зміни порогу потенційної ефективності, показник нарощування нерозподіленого прибутку, показник рівня впливу управлінських рішень на результативність бізнес-процесів) та факторів, що впливають на рівень кожного з них;

дістали подальшого розвитку:

категорійний апарат теорії управління підприємствами: а) конкретизовано поняття „внутрішнього господарського механізму промислового підприємства” як структурованої сукупності взаємопов'язаних елементів, економічних

способів, методів, важелів, нормативів, критеріїв, які забезпечують ефективне функціонування підприємства як відкритої складної системи та його розвиток в умовах конкретних виробничих відносин, які обумовлені станом організаційно-економічних відносин, що склалися на відповідному етапі розвитку економічної системи суспільства, в основу якого покладено принцип системності; б) конкретизовано поняття „виробничого потенціалу промислового підприємства” як інтегрованої системи функціонуючих ресурсних можливостей та потенціалу розвитку структурованої сукупності виробничих ресурсів промислового підприємства, яка сформована на основі системного підходу та здатна забезпечити розширене виробництво конкурентоспроможної продукції, отримувати максимальний ефект від операційної діяльності за допомогою підприємницьких здібностей персоналу з метою забезпечення сталого економічного розвитку промислового підприємства та задоволення корпоративних і суспільних інтересів; в) конкретизовано поняття „норма” і „норматив” та встановлено підлеглість між ними: норматив є похідним від норми, оскільки норма є мірою використання ресурсів, а норматив встановлюється на базі норм; г) конкретизовано поняття „внутрішня система соціального партнерства”, яка характеризує процес встановлення механізму взаємодії двох складових системи соціального партнерства (роботодавців і найманих працівників) на рівні підприємства;

визначення чинників, що обумовлюють характер та динаміку трансформаційних процесів в економічних системах, впливають на динамічну рівновагу внутрішнього господарського механізму промислового підприємства, на структуру глобальної передумови (протиріччя, що ведуть до зниження оцінки витратної компоненти результатів господарської діяльності; диспропорції при плануванні; рівень досконалості механізму виконання законів та нормативних актів, протиріччя між економічними системами, розбалансованість споживчого ринку та бюджетний дефіцит, державна форма власності на засоби виробництва, державна монополізація виробництва, відсутність методів, що дозволяють враховувати стохастичний характер економічного розвитку) і принципи формування внутрішнього господарського механізму адекватного ринковим умовам;

науково-методичні підходи до визначення параметрів результативності бізнес-процесів: встановлено їх перелік та взаємозв'язок в інтегрованій організаційній структурі управління, системі внутрішньофірмового планування і процесі нормування ресурсів промислового підприємства.

Практичне значення одержаних результатів. Побудовано методіку визначення результативності управлінської праці в системі внутрішньофірмового планування внутрішнього господарського механізму: ВАТ „Запоріжтрансформатор” (акт впровадження від 14.05.2010 р.), ВАТ „Запорізький завод високовольтної апаратури” (акт впровадження №1444 від 21.09.2010 р.), ВАТ „Завод малогабаритних трансформаторів” (акт впровадження №9/0-1313 від 23.09.2010 р.).

Пропозиції щодо формування цілісної концепції формування внутрішнього господарського механізму промислових підприємств на основі

системно-цільового, процесного та функціонально-технологічного підходів використані Міністерством промислової політики України при формуванні пропозицій щодо перспектив розвитку промислового комплексу України (довідка № 01/4-3-776 від 21.10.2010 р.). Пропозиції щодо системного підходу до формування внутрішнього господарського механізму промислових підприємств використані Запорізькою обласною адміністрацією при розробці плану інноваційного розвитку Запорізької області (довідка № 08-26/2743 від 14.10.2010 р.).

Результати дослідження використовуються у навчальному процесі: Запорізького Національного університету Міністерства освіти і науки України (довідка № 01-09/1460 від 30.08.2010 р.); Класичного приватного університету Міністерства освіти і науки України (довідка № 03-10 від 07.09.2010 р.); Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій Міністерства освіти і науки України (довідка № 218-1/10 від 15.07.2010 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до розробки комплексної наукової концепції та теоретико-методологічних основ формування внутрішнього господарського механізму ефективного функціонування промислових підприємств, організаційно-економічного механізму забезпечення ефективного функціонування внутрішнього господарського механізму та соціально-економічного механізму його розвитку. Основні положення дисертаційної роботи, її висновки та рекомендації розроблено та обґрунтовано особисто автором.

Апробація результатів дисертації. Наукові та практичні положення дисертаційної роботи доповідались і обговорювались на міжнародних, всеукраїнських та інших науково-практичних конференціях: V Всеукраїнська науково-практична конференція „Фінансово-економічні проблеми розвитку регіонів України” (м. Дніпропетровськ, 2004 р.); Міжвузівська науково-методична конференція „Проблеми економічної освіти і науковий прогрес” (м. Кривий Ріг, 2005 р.); Міжнародна науково-практична конференція: „Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки України” (м. Дніпропетровськ, 2005, 2009 рр.); Науково-практична конференція „Особливості соціально-економічного розвитку України та регіонів” (м. Запоріжжя, 2005 р.); XV Міжнародна наукова конференція „Наука і вища освіта” (м. Запоріжжя, 2007 р.); IX Міжнародна наукова конференція „Проблеми прогнозування и государственного регулирования социально-экономического развития” (м. Мінськ, 2008 р.); Міжрегіональна конференція „Управління економічним потенціалом регіону” (м. Запоріжжя 2009 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція „Економіка і управління у промисловості” (м. Дніпропетровськ, 2010 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція „Проблеми управління економічним потенціалом регіонів” (м. Запоріжжя, 2010 р.); Міжнародна науково-практична конференція „Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика” (м. Харків, 2010 р.); VI Міжнародна науково-практична конференція „Образование и наука 21 век – 2010” (м. Софія, 2010 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи викладено у 45 наукових працях, з яких 1 монографія, 32 статті у фахових наукових журналах і збірниках наукових праць, 12 матеріалів наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій – 43,7 д.а., які належать особисто автору.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (309 найменувань), додатків і містить 36 таблиць і 66 рисунків. Загальний обсяг дисертації становить 499 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Розроблено нову цілісну концепцію формування внутрішнього господарського механізму ефективного функціонування промислових підприємств; створено модель динамічної рівноваги внутрішнього господарського механізму; розроблено організаційно-економічні методи забезпечення ефективного функціонування внутрішнього господарського механізму; удосконалено соціально-економічні методи його розвитку.

У першому розділі „Концептуальні основи формування внутрішнього господарського механізму промислових підприємств на сучасному етапі” визначено методологічні положення дослідження внутрішнього господарського механізму промислових підприємств як системи; проаналізовано теоретичні підходи до визначення сутності господарського механізму та внутрішнього господарського механізму промислових підприємств і обґрунтовано ознаки його цілісності як системи; виявлено особливості формування, функціонування та розвитку господарського механізму промислових підприємств у сучасних умовах; на основі аналізу сутності трансформаційних процесів економічних систем в умовах реформування відносин власності визначено складові глобальної передумови формування ринкового внутрішнього господарського механізму промислових підприємств; обґрунтовано концепцію побудови внутрішнього господарського механізму ефективного функціонування промислових підприємств та встановлено етапи її реалізації.

Методологічні положення дослідження внутрішнього господарського механізму ґрунтуються на системному підході до розгляду економічних явищ із введенням обмежень щодо здійснення процесів його функціонування та розвитку, а саме:

1. Дослідженню підлягають: процес побудови внутрішнього господарського механізму та власне механізм на стадіях його функціонування та розвитку; процеси побудови організаційної складової внутрішнього господарського механізму; процеси внутрішньофірмового планування, нормування ресурсів бізнес-процесів та оцінювання ефективності управління внутрішнім господарським механізмом; комунікаційні процеси та процес прийняття управлінських рішень; „вузькі місця” в механізмі забезпечення досягнення цілей промислового підприємства.

2. Приймаються такі передумови: підприємство розглядається як інститут національної економіки з погляду системних позицій; функціонування внутрішнього господарського механізму промислового підприємства має законодавчі, внутрішні організаційно-правові, техніко-технологічні обмеження, а його розвиток – ресурсні, ринкові, науково-технічні обмеження; науково обґрунтований рівень параметрів результативності бізнес-процесів розглядається як результат дій з досягнення цілей підприємства; на процес управління підприємством впливають такі чинники: стратегія розвитку підприємства, індивідуальність підходів до побудови систем, принципів і методів управління, узгодженість при формуванні та використанні ресурсів у виробництві та управлінні, функціональні сфери впливу господарського механізму держави, рівень конкуренції та впровадження нововведень, ступінь активності підприємства, залучення та концентрація капіталу в умовах інтеграції; їх вплив у сукупності зумовлює процес реформування внутрішнього господарського механізму.

3. При дослідженні внутрішнього господарського механізму враховуються: архітектоніка підприємства, стадії його життєвого циклу, функціональні напрями діяльності і види діяльності; своєчасність, надійність і достовірність управлінської інформації на всіх рівнях ієрархії; ймовірність реорганізації бізнес-процесів в умовах зміни акцентів та пріоритетів функціонування промислового підприємства в ринковому середовищі.

Дослідження тенденцій функціонування та розвитку підприємств промисловості протягом 1996-2008 рр. свідчить, що механізм господарювання промислових підприємств є недосконалим: низький рівень завантаженості виробничих потужностей; недостатня інтенсивність оновлення основних засобів; низька рентабельність операційної діяльності; проблема значної питомої ваги збиткових підприємств, що має системний характер; волатильність індексів продукції промисловості та цін виробників промислової продукції засвідчує чутливість до впливу зовнішніх факторів на фінансові результати діяльності, що стримує процеси економічного розвитку; недостатнім є рівень віддачі від власного та позикового капіталу, що гальмує інноваційний розвиток підприємств.

Ретроспективний аналіз процесів трансформації економічних систем в умовах реформування відносин власності та їх механізмів господарювання виявив основні характеристики систем, закономірності кризи командно-адміністративної системи; дозволив обґрунтувати ознаки цілісності ринкової економічної системи, структуру глобальної передумови формування ринкового внутрішнього господарського механізму промислових підприємств.

Обґрунтовано складові внутрішнього господарського механізму як системи, що включає такі підсистеми: організаційно-управлінська, внутрішній економічний механізм як підсистема, підсистема потенціалу промислового підприємства, мотиваційно-правова підсистема. Визначено компоненти організаційно-управлінської підсистеми: адміністративно-правові основи функціонування підприємств; організаційна структура управління, виробнича

структура, методи управління.

Встановлено взаємозв'язок методів управління і факторів впливу при проектуванні організаційної і виробничої структур та сформульовано концептуальні положення проектування організаційної структури управління підприємством. Обґрунтовано концепцію формування внутрішнього господарського механізму ефективного функціонування промислових підприємств на основі комплексного сумісного використання системно-цільового, процесного та функціонально-технологічного підходів (рис. 1).

У другому розділі „**Теоретичні та методологічні основи ефективного функціонування промислових підприємств**” розкрито сутність стратегії на основі системно-цільового підходу; удосконалено класифікацію цілей, обґрунтовано функції цілей та визначено методичні підходи до реалізації цих функцій; виявлено внутрішні фактори економічного зростання та розвитку промислових підприємств, надано їх характеристику, встановлено взаємозв'язки між ними на різних стадіях життєвого циклу; побудовано інфраструктуру промислового підприємства за функціональними напрямками діяльності та управління на основі процесного підходу; встановлено ознаки взаємозв'язку категорій: ефект, ефективність діяльності та ефективність виробництва та обґрунтовано комплексний процесний підхід до управління продуктивністю праці, що враховує фактори безпосереднього впливу на продуктивність праці, результати впливу та протидії негативному впливу факторів.

Обґрунтовано, що стратегію слід розглядати з позиції системно-цільового підходу. Доведено необхідність удосконалення класифікаційних ознак цілей, встановлено взаємозв'язки між групами цілей.

Встановлено, що повноту реалізації функцій цілей (ініціювання активізації процесу, виконання ролі критерію прийняття рішень, слугування у якості інструменту управління) необхідно визначати: відповідно до функцій цілей через механізм встановлення відповідальності та повноважень у залежності від завдань, що вирішуються кожною з підсистем; з урахуванням встановлених рівнів декомпозиції цілей (глобальна ціль, за ознаками „вид кінцевого продукту”, „простір ініціювання цілей”, „напрями ініціювання цілей”) та функцій промислового підприємства; на основі структуризації цілей (за ознаками „вид діяльності”, „вид кінцевого продукту”, „напрямок діяльності”) та функцій промислового підприємства.

В умовах обмеженості державної підтримки, низького рівня інвестиційної привабливості особливої уваги потребують внутрішні фактори економічного зростання та розвитку промислових підприємств, що впливають на процес формування і ефективного функціонування внутрішнього господарського механізму. Встановлено взаємозв'язок та систематизовано внутрішні фактори впливу на економічне зростання та розвиток; виявлено системні фактори – кваліфікація персоналу та організаційна структура, які впливають на організаційний розвиток і повинні враховуватись при розробці стратегії економічного зростання та розвитку промислового підприємства на

основі комплексного управління процесами, проектами, змінами, знаннями й ресурсами. Критичний аналіз існуючих підходів до побудови інфраструктури

промислового підприємства дозволив обґрунтувати, що процес побудови інфраструктури повинен базуватись на системно-цільовому, процесному та функціонально-технологічному підходах та утворювати процесну інфраструктуру. Процесна інфраструктура являє собою систему, що складається з підсистем двох рівнів, раціонально організованих операційних моделей і процедур; забезпечує комплексне управління організаційною досконалістю; вирішує задачі оптимального вибору варіантів управлінських рішень, спрямованих на забезпечення безперервної прибуткової діяльності; функціонально корелює з організаційною структурою управління.

На основі процесної інфраструктури, визначення ознак взаємозв'язку ефекту, ефективності діяльності та ефективності виробництва обґрунтовано комплексний процесний підхід до управління продуктивністю праці, який полягає у такому: забезпечення раціональної організації бізнес-процесів та їх спрямованість на досягнення організаційної досконалості; врахування факторів безпосереднього впливу на продуктивність праці; вимірювання результатів впливу факторів; розробка протидій негативному впливу факторів.

Третій розділ **„Системний підхід до формування внутрішнього господарського механізму ефективного функціонування промислових підприємств”** присвячено: обґрунтуванню характерних ознак функціонування промислових підприємств на основі аналізу теорій розвитку підприємств та системного аналізу; встановленню взаємозв'язку функцій управління з бізнес-процесами та факторами впливу на основі системного підходу; розробленню механізму та моделі динамічної рівноваги внутрішнього господарського механізму; обґрунтуванню складної системи внутрішньофірмового планування.

Результати дослідження теорій розвитку підприємств дозволили довести, що усі теорії розвитку видозмінені й виявляють себе специфічно залежно від рівня розвитку економіки країни й соціально-економічних відносин. Характерні ознаки ефективного функціонування промислового підприємства як інституту національної економіки з погляду системних позицій враховують положення системного аналізу, закономірності виникнення та формулювання цілей, формування структур цілей та взаємодії частини й цілого.

Процес внутрішньофірмового планування як основа забезпечення керованості підрозділів підприємства повинен являти собою систему, однією із складових якої є підсистема організаційної взаємодії управлінської праці. Механізм визначення результативності управлінської праці включає: структурування цілей та функцій; процесну інфраструктуру; принципи закріплення відповідальних осіб за кожним бізнес-процесом, що ґрунтуються на нормі керованості; модель визначення результативності управлінської праці. Модель визначення результативності управлінської праці враховує умови дотримання оптимальної норми керованості; ґрунтується на системно-цільовому, функціонально-технологічному та процесному підходах; враховує встановлені умови результативності управлінської праці (досягнення кінцевих результатів спільної праці; ступінь відповідності об'єкта та суб'єкта управління), умови дотримання оптимальної кількості та вартості функцій, що контролює функціональний керівник, відсутності дублювання функцій.

Умова дотримання оптимальної норми керованості має такий математичний опис:

$$\left\{ \begin{array}{l}
 \delta(I) = \sum_{k=1}^n \delta(I)_k \\
 \delta(II) = \sum_{s=1}^m \delta(II)_s \\
 (1) \\
 NM = \frac{1}{\beta_t}, t = 1, \dots, 10 \\
 \beta_t = \beta(\delta(I)) + \beta(\delta(II)) \leq n + m \\
 \delta(I) > 0; \delta(II) > 0; \beta_t > 0,
 \end{array} \right.$$

де $\delta(I)$ - бізнес-процеси першого рівня процесної інфраструктури промислового підприємства; k - k - й бізнес процес n -ї сукупності першого рівня; $\delta(II)$ - бізнес-процеси другого рівня процесної інфраструктури; s - s -й бізнес-процес m -ї сукупності другого рівня; NM - норма керованості, що відповідає раціональній організації бізнес-процесів процесної інфраструктури; β_t - кількість функціональних керівників, яка забезпечує керованість бізнес-процесами першого та другого рівнів процесної інфраструктури; $\beta(\delta(I))$ - кількість керівників, що є власниками бізнес-процесів першого рівня процесної інфраструктури; $\beta(\delta(II))$ - кількість керівників, що є власниками бізнес-процесів другого рівня процесної інфраструктури.

Математичний вигляд умов дотримання оптимальності кількості та вартості функцій, що контролює функціональний керівник та відсутності їх дублювання представлено на базі положень теорії множин. Так, якщо $f_j(r_i)$ - це вартість функції, яку контролює функціональний керівник R_i , то має місце система:

$$\left\{ \begin{array}{l}
 \sum_{j=1}^m f_j(r_i) \in \sum_{i=1}^n R_i \\
 f_j(r_i) > 0 \\
 (2) \\
 \sum_{j=1}^m f_j(r_i) \rightarrow \min \\
 f_j(r_i) \notin f_j(r_{i+1}),
 \end{array} \right.$$

де $f_j(r_i)$ - вартість J -ої функції, яку контролює i -й функціональний керівник.

Остання умова системи – це обмеження, яке забезпечує виключення дублювання функцій.

Поряд з функціями, які контролюють функціональні керівники, вартість яких може бути розрахована, існують кількісні показники результативності

бізнес-процесів d_l , які не мають вартісної оцінки, але досягнення запланованого їх рівня безпосередньо впливає на вартісні показники, тому необхідно також надати математичний опис підходу до забезпечення управління рівнем цих показників функціональними керівниками:

$$(3) \begin{cases} d_l(r_i) \in \sum_{i=1}^n R_i \\ d_l(r_i) \rightarrow \text{плановий рівень} \\ d_l(r_i) \notin d_l(r_{i+1}), \end{cases} \quad d_l(r_i) > 0$$

де $d_l(r_i)$ – значення l -го показника результативності бізнес-процесу, який контролює i -й функціональний керівник.

Морфологічна матриця визначення результативності управлінської праці (табл. 1) ґрунтується на методі лінійного програмування; забезпечує розгляд даного процесу як динамічного; враховує принцип оптимальності.

Перелік функцій керівників розробляється та фіксується в операційних інструкціях, які супроводжують кожен бізнес-процес.

$$F = \sum_{j=1}^m f_j(r_i), \quad (4)$$

де $f_j(r_i)$ – функція, яку контролює i -й керівник (власник бізнес-процесу); m – загальна кількість функцій, які контролюють власники бізнес-процесів та які забезпечують реалізацію бізнес-процесів.

До індикаторів результативності управлінської праці віднесено: множник вагомості – його розрахунок є достатньою умовою визначення результативності управлінської праці для підприємства, що перебуває в урівноваженому стані; він є індикатором впливу зовнішніх факторів на рівновагу підприємства в умовах ефективного управління внутрішніми змінами та здатності керівників протистояти зовнішнім дестабілізуючим чинникам для збереження цілісності системи; множник ступеня виконання планового рівня показників за кожною функцією – індикатор для пошуку рішення щодо якості управлінських дій в умовах стабільності об'ємного показника (обсяг виробництва).

Множник вагомості, який розраховується за плановими показниками, – нормативний показник участі ($f_j(r_i)$)-ї функції у сумарних витратах, які контролює i -й керівник:

$$K(f_j(r_i))_{\text{нормат}} = \frac{f_j(r_i)^{\text{план}}}{\sum C(F_j R_i)}, \quad (5)$$

де $\sum C(F_j R_i)$ – сумарний рівень планових витрат на реалізацію функцій у рамках бізнес-процесу.

Обґрунтовано механізм розрахунку множника ступеня виконання плано-

Таблиця 1
Морфологічна матриця результативності управлінських дій у системі внутрішнього офісного планування

Лор-стратегічний контроль функціонального напрямку (ЛФ)	Вартість функцій, що забезпечують виконання планових показників у різних бізнес-процесах, тис. грн.								Позитивні, які забезпечують досягнення мети, але не мають прямої вартісної оцінки (бальна оцінка)								Суттєві вартості з урахуванням можливих вартостей (ΣZ)			Суттєві вартості з урахуванням можливих вартостей з урахуванням можливих вартостей (ΣZP)			Суттєві вартості з урахуванням можливих вартостей (ΣZP)		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	13	14	14		
R_1	$f_{1(P_1)}$	-	$f_{3(P_1)}$	-	$f_{5(P_1)}$	-	$f_{7(P_1)}$	-	$f_{9(P_1)}$	-	$d_{1(P_1)}$	-	$d_{3(P_1)}$	-	$d_{5(P_1)}$	-	$d_{7(P_1)}$	-	$d_{9(P_1)}$	-	$\Sigma Z(P_1)$	$\Sigma Z(P_1)$	$\Sigma Z(P_1)$		
R_2	-	$f_{2(P_2)}$	-	$f_{4(P_2)}$	-	$f_{6(P_2)}$	-	$f_{8(P_2)}$	-	$d_{1(P_2)}$	-	$d_{3(P_2)}$	-	$d_{5(P_2)}$	-	$d_{7(P_2)}$	-	$d_{9(P_2)}$	-	$d_{11(P_2)}$	-	$\Sigma Z(P_2)$	$\Sigma Z(P_2)$	$\Sigma Z(P_2)$	
R_3	-	-	$f_{3(P_3)}$	-	$f_{5(P_3)}$	-	$f_{7(P_3)}$	-	$f_{9(P_3)}$	-	$d_{1(P_3)}$	-	$d_{3(P_3)}$	-	$d_{5(P_3)}$	-	$d_{7(P_3)}$	-	$d_{9(P_3)}$	-	$\Sigma Z(P_3)$	$\Sigma Z(P_3)$	$\Sigma Z(P_3)$		
R_4	-	-	-	$f_{4(P_4)}$	-	$f_{6(P_4)}$	-	$f_{8(P_4)}$	-	$d_{1(P_4)}$	-	$d_{3(P_4)}$	-	$d_{5(P_4)}$	-	$d_{7(P_4)}$	-	$d_{9(P_4)}$	-	$d_{11(P_4)}$	-	$\Sigma Z(P_4)$	$\Sigma Z(P_4)$	$\Sigma Z(P_4)$	
.....	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		
R_n	-	-	-	-	-	-	-	$f_{n(P_n)}$	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	$d_{1(P_n)}$	$\Sigma Z(P_n)$	$\Sigma Z(P_n)$	$\Sigma Z(P_n)$		
																					ΣZK	ΣZP	ΣC		

вого рівня показників за кожною функцією, реалізація якої контролюється i -м керівником ($VP(f_j(r_i))$):

$$VP(f_j(r_i)) = \frac{f_j(r_i)^{факт}}{f_j(r_i)^{план}}, \quad (6)$$

де $f_j(r_i)^{факт}$ – фактичний рівень витрат на виконання j -ї функції бізнес-процесу; $f_j(r_i)^{план}$ – рівень планових витрат, які заплановано досягти в досліджуваному періоді на виконання функції у складі бізнес-процесу, що контролюється i -м керівником.

Систему внутрішньофірмового планування розроблено як складну та багаторівневу, яка охоплює підсистему організаційної взаємодії управлінської праці; поряд із підсистемами стратегічного, поточного та оперативного планування враховує вплив внутрішніх факторів економічного зростання та розвитку на функціональні напрями та бізнес-процеси процесної інфраструктури; охоплює підсистеми: організаційної взаємодії управлінської праці, бюджетів та параметрів бізнес-процесів, мотивації, делегування повноважень і визначення відповідальності; враховує логічну послідовність реалізації функцій управління у процесі формування системи планів.

У четвертому розділі „**Організаційно-економічні методи забезпечення ефективного функціонування внутрішнього господарського механізму промислових підприємств**” обґрунтовано методологію проектування організаційної структури внутрішнього господарського механізму ефективного функціонування публічного акціонерного товариства; розроблено систему внутрішньокорпоративного управління, яка ґрунтується на встановлених принципах; науково обґрунтовано систему показників інформаційного забезпечення оцінки ефективності управління внутрішнім господарським механізмом; обґрунтовано механізм раціональної організації бізнес-процесів; розроблено та обґрунтовано операційні моделі (процедури) процесної інфраструктури.

Згідно з розробленою концепцією формування внутрішнього господарського механізму, методологія проектування організаційної структури промислового підприємства як система базових принципів, методів, методик, способів та засобів їх реалізації включає: декомпозицію і структурування цілей і функцій підприємства як системи; механізм побудови процесної інфраструктури; систему параметрів результативності функціонування підприємства як бізнес-системи; систему внутрішнього документообороту підприємства.

Доведено, що для побудови системи внутрішньокорпоративного управління доцільно застосовувати, поряд із системним, програмно-цільовий підхід, в ролі специфічної програми дій органів управління акціонерним товариством повинен бути кодекс внутрішньокорпоративного управління, що ґрунтується на принципах науковості, системності, гуманізму, професіоналізму (наявність відповідної освіти, досвіду, контекстуальних навичок), формування лідерів на всіх рівнях управління. Процес внутрішньокорпоративного управління трактується як процес формування власного

внутрішньоорганізаційного підходу до забезпечення організаційної досконалості на основі внутрішньої координації, стабільності, узгодженості всіх процесів з метою забезпечення реалізації поставлених завдань раціональним способом при мінімальних витратах; ґрунтується на встановлених принципах: дійової та інформаційної сумісності, актуалізації, лабіалізації функцій та нейтралізації дисфункцій. Система внутрішньокорпоративного управління охоплює усі рівні корпоративного управління з урахуванням вимог діючого законодавства; підпорядковується встановленим процедурним правилам; має визначену технологію (сукупність формалізованих і неформалізованих послідовно та паралельно використовуваних прийомів управлінської діяльності), що ґрунтуються на встановлених видах поділу праці (процесно-функціональний, контекстуально-кваліфікаційний, операційно-процедурний, горизонтальний та вертикальний); реалізується в умовах інтегрованої організаційної структури управління; елементи, поєднані системою методів і прийомів управління, перебувають у тісному взаємозв'язку і постійній взаємодії.

Встановлені особливості функціонування внутрішнього господарського механізму промислових підприємств машинобудування Запорізької області довели необхідність удосконалення методики формування системи інформаційного забезпечення оцінки ефективності управління внутрішнім господарським механізмом (що формується із внутрішніх джерел); особливої уваги потребують фактори, що впливають на базові економічні показники (матеріаловіддача, фондівіддача, фондоозбросність). Вимірювання ефективності формування управлінських рішень пропонується здійснювати за встановленими рівнями (внутрішньокорпоративний програмно-цільовий, функціональний та лінійний) та горизонтами (стратегічний, тактичний, оперативний) управління у функціональному напрямку та у напрямку контрольованої сукупності бізнес-процесів процесної інфраструктури.

Система показників інформаційного забезпечення оцінки ефективності управління внутрішнім господарським механізмом промислового підприємства, маючи визначені властивості (складність, цілісність, адаптивність, цілеорієнтованість) та структуру (за ресурсним складом), підпорядковується загальносистемним закономірностям; ґрунтується на декомпозиції цілей та функцій промислового підприємства, процесній інфраструктурі; зумовлює можливість формування управлінських рішень за встановленими відповідно інтегрованої організаційній структурі рівнями та горизонтами управління. Ключовими завданнями оцінювання ефективності управління внутрішнім господарським механізмом підприємства є: забезпечення стійкого підвищення ефективності використання ресурсів (трудових, матеріальних, основних засобів, капіталу) підприємства; оптимізація структури фінансових результатів; максимізація рівня ефективності використання капіталу.

Змістовне формулювання ключового завдання раціональної організації бізнес-процесів має: забезпечувати розгляд даного процесу як безперервної циклічної процедури; враховувати динамічні та статичні закони організації; ґрунтуватись на закономірностях та принципах їх дії.

Процес раціональної організації бізнес-процесів промислового підприємства враховує такі внутрішні властивості підприємства як системи: особливості формування виробничих потужностей, конструкторської характеристики продукції, технологію виробництва, механізм освоєння нової техніки, організацію контролю якості продукції тощо; відбувається у напрямку встановлення прояву закономірності „потенційної ефективності” Б.Флейшмана (можливість своєчасної зміни складності системи у зв’язку з необхідністю реалізації нових цільових вимог, що зумовлені середовищем); забезпечує визначення часу „включення” механізму самоорганізації (якщо складність системи не в змозі вирішити проблеми, кількість та складність проблем веде до зниження ефективності функціонування системи). Базовими параметрами ітераційної моделі раціональної організації бізнес-процесів є: показник локальної ефективності; поріг „здійсненності”; рівень потенційної ефективності.

Обґрунтовані та розроблені операційні моделі бізнес-процесів процесної інфраструктури знаходяться у взаємозалежності та складаються з встановлених етапів та процедур; ґрунтуються на принципах керівництва (поділу праці, відповідальності, дисципліни, єдності владних повноважень, централізації й делегуванні, об’єктивності і науковості рішень, єдності інтересів працівників та підприємства, ефективності і оптимальності, справедливості, ініціативи); забезпечують ефективне адміністрування бізнес-процесів, ступінь ефективності яких вимірюється механізмом визначення результативності управлінських дій у системі внутрішньофірмового планування.

У п’ятому розділі **„Організаційно-економічні методи розвитку внутрішнього господарського механізму ефективного функціонування промислових підприємств”** визначено складові, ключові фактори формування та використання, критерії оцінювання виробничого потенціалу промислового підприємства; обґрунтовано методичні основи побудови механізму розробки та коригування норм і нормативів (матеріальних, трудових та фінансових ресурсів) у системі внутрішнього документування; обґрунтовано систему параметрів результативності бізнес-процесів; сформовано багаторівневу систему комунікацій промислового підприємства та удосконалено класифікацію документопотоків; обґрунтовано напрями удосконалення науково-методичного підходу до моделювання процедур прийняття управлінських рішень, процесу регулювання взаємодії трудової діяльності та внутрішнього соціального партнерства.

Встановлено, що складовими виробничого потенціалу промислового підприємства є потенціал, який виступає: вхідною умовою виробничої діяльності, розкриває можливості підприємства з формування та використання факторів виробництва; умовою безперервної ефективної виробничої діяльності, що дає змогу здійснювати відновлення всіх його складових та забезпечувати ефективність функціонування та розвитку внутрішнього господарського механізму промислових підприємств. Процес формування виробничого потенціалу ґрунтується на таких принципах: корисності, збалансованості системи, відповідності стратегічним цілям, ефективного використання.

Встановлено ключові фактори формування, використання та критерії оцінювання виробничого потенціалу, який складається з функціонуючого потенціалу та потенційних можливостей його розвитку.

З метою забезпечення ефективного функціонування виробничого потенціалу промислового підприємства уточнено поняття „норма” і „норматив” та встановлено підлеглисть між ними. Механізм розробки та коригування норм і нормативів базується на встановленні виду ресурсу, напрямів формування потреби в ньому, контрольованих факторах впливу на рівень норм і нормативів; враховує вплив чинників на параметри результативності бізнес-процесів; реалізується у системі внутрішнього документування, яка ґрунтується на встановлених принципах з урахуванням персональної відповідальності за досягнення нормативного рівня показника „визначеність бізнес-процесів” (відповідність реального бізнес-процесу його документальному опису). Базові параметри результативності бізнес-процесів перебувають у тісному взаємозв'язку з процесною інфраструктурою; контролюються механізмом персональної відповідальності, що визначається інтегрованою організаційною структурою управління, охоплює систему внутрішньофірмового планування, враховується у процесі нормування ресурсів.

Практична реалізація розробленої моделі визначення результативності управлінської праці у системі внутрішньофірмового планування за встановленими параметрами результативності бізнес-процесів довела її адекватність. Модель забезпечує оперативність прийняття управлінських рішень щодо підвищення результативності бізнес-процесів; віддзеркалює рівень їх раціональної організації; відображає дії керівників щодо своєчасного протистояння зовнішнім дестабілізуючим чинникам; спрямована на збереження цілісності підприємства як бізнес-системи; дозволяє своєчасно приймати адекватні рішення щодо перерозподілу повноважень, відповідальності та забезпечення динамічної рівноваги внутрішнього господарського механізму.

Обґрунтовано багаторівневу складну систему комунікацій промислового підприємства та встановлено, що вона охоплює процеси чотирьох рівнів: забезпечення організаційного розвитку; раціональної організації бізнес-процесів; оптимальної організації управлінської праці; регламентації управлінської праці. Встановлено етапи формування комунікаційної системи руху та регламентації потоку інформації. При класифікації документопотоків обґрунтовано необхідність введення нових класифікаційних ознак; набула нової змістовності ознака „характер та зміст” документопотоку; обґрунтовано взаємозв'язок ознак „рівні управління”, „відношення до інтегрованої структури управління”, „складові комплексного управління організаційною досконалістю”.

У комунікаційній системі руху та регламентації потоку інформації процес прийняття управлінських рішень має ґрунтуватись на використанні методу аналізу ієрархій Т.Сааті, методу парних порівнянь, когнітивному підході.

Обґрунтовано функціональну модель ієрархічного оцінювання ситуації (рис. 2), яка базується на таких положеннях: модель може бути використана для

досягнення всіх видів цілей за рівнями їх структуризації; зв'язок процедур (PPR_N) та відповідних документів (D_M) зумовлений факторами, що спричинили неоптимальний рівень параметрів результативності бізнес-процесів; встановлення пріоритетів щодо використання того чи іншого документа при прийнятті управлінського рішення здійснюється за допомогою процедури парних порівнянь за вагомістю показників, які визначаються для кожного бізнес-процесу; забезпечення раціональної організації бізнес-процесів є передумовою використання функціональної моделі ієрархічного оцінювання ситуації при прийнятті управлінських рішень; регламентація потоку інформації здійснюється за встановленими класифікаційними ознаками документопотоків; формування альтернативних рішень здійснюється з урахуванням рівнів пріоритетності функціональних напрямів управління, що визначені у інтегрованій структурі управління.

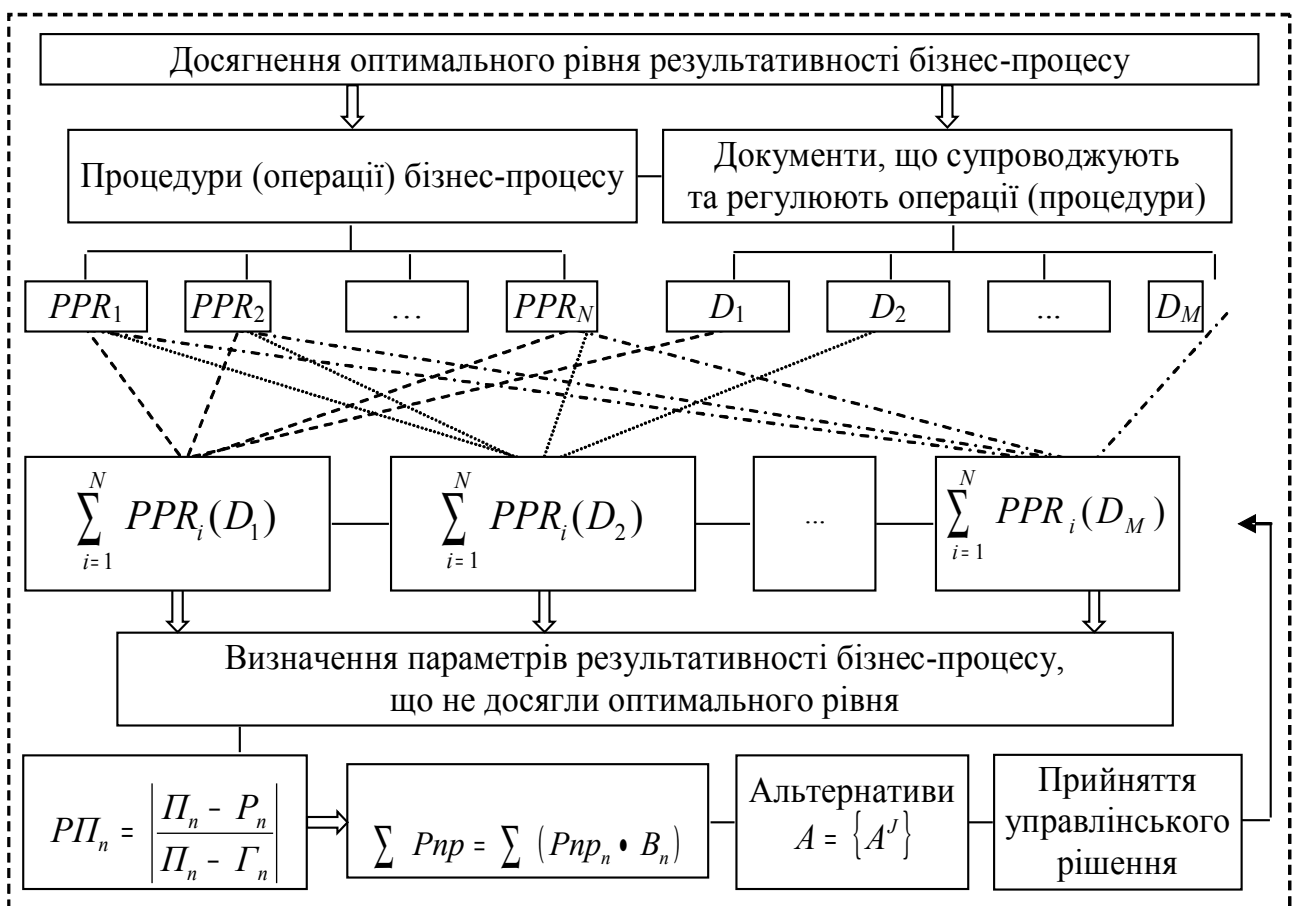

Рис. 2. Функціональна модель ієрархічного оцінювання ситуації в комунікаційній системі руху та регламентації потоку інформації промислового підприємства

Доведено, що ресурсна складова промислових підприємств, яка сприяла б застосуванню стимулювальних систем з метою активізації мотивації трудової діяльності, має недостатній рівень, що спричиняє виникнення конфлікту інтересів між найманими робітниками та власниками та обумовлено, зокрема, недосконалістю внутрішнього господарського механізму підприємств.

Визначено об'єктивні ознаки та уточнено поняття „внутрішня система соціального партнерства”; встановлено організаційно-економічні напрями мотивації трудової діяльності в системі розвитку внутрішнього соціального партнерства. Доведено, що система розвитку внутрішнього соціального партнерства повинна слугувати важелем, що підвищує інтенсивність прагнення задовольнити потреби при взаємодії двох мотивів: досягнення мети і збереження активності робітника.

Індикаторами впливу економічних напрямів на мотивацію трудової діяльності є такі: коефіцієнт ефективності використання живої праці; коефіцієнт результативності бізнес-процесу; показник зміни порогу потенційної ефективності; показник нарощування нерозподіленого прибутку; показник рівня впливу управлінських рішень на результативність бізнес-процесів. Встановлено фактори, що впливають на мотивацію трудової діяльності та обумовлюють рівень індикаторів впливу.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено актуальну наукову проблему, яка полягає в обґрунтуванні та розробці теоретико-методологічних і прикладних основ формування внутрішнього господарського механізму ефективного функціонування промислових підприємств, подальшому розвитку теорії управління підприємствами із визначенням закономірностей механізму їх функціонування та розвитку.

Результати дослідження дозволяють зробити висновки теоретико-концептуального, методологічного та науково-практичного характеру.

1. На основі аналізу теорії систем та закономірностей їх функціонування і розвитку, аналізу підприємства як відкритої соціально-економічної системи, господарського механізму та внутрішнього господарського механізму з системних позицій, практичних аспектів управління підприємствами доведено, що методологія дослідження внутрішнього господарського механізму ефективного функціонування промислових підприємств має спиратися на принципові положення системного підходу до формування його складових із введенням додаткових обмежень щодо його функціонування та розвитку і врахуванням повноти реалізації функцій управління.

2. Механізм господарювання підприємств промисловості України є недосконалим, що відбилося у базових економічних показниках; встановлені тенденції віддзеркалюють диспропорції у господарському механізмі; виявлено пріоритетні підходи до їх усунення, що спрямовані на забезпечення їх сталого розвитку. Це дозволило обґрунтувати, що внутрішній господарський механізм – це структурована сукупність взаємопов'язаних елементів, економічних способів, методів, важелів, нормативів, критеріїв, за допомогою яких забезпечується ефективне функціонування та розвиток підприємства як відкритої складної системи в умовах впливу сукупності факторів, збереження цілісності та розвитку виробничих відносин, концентрації капіталу та факторів виробництва.

3. Ретроспективний аналіз трансформаційних процесів в економічних системах, відповідних їм механізмах господарювання, які відбуваються в умовах реформування відносин власності, дозволив обґрунтувати ознаки цілісності ринкового внутрішнього господарського механізму промислових підприємств, який має забезпечувати динамічну рівновагу у суспільному виробництві.

4. Нова цілісна наукова концепція формування внутрішнього господарського механізму ефективного функціонування промислових підприємств ґрунтується на сформульованих методологічних передумовах дослідження, комплексному сумісному використанні системно-цільового, функціонально-технологічного та процесного підходів, розумінні сутності цього механізму і представляє процес його формування як безперервний, спрямований на забезпечення сталого функціонування та розвитку промислових підприємств.

5. Стратегія, що формується на основі системно-цільового підходу, включає, поряд з іншими, підсистему декомпозиції і структуризації цілей і функцій підприємства, які класифікуються за встановленими ознаками, знаходяться у взаємозв'язку та взаємозалежності; вона має враховувати вплив систематизованих, у залежності від архітекτονіки і стадій життєвого циклу, внутрішніх факторів та бути спрямована на забезпечення економічного зростання та розвитку промислових підприємств.

6. На відміну від традиційних підходів до формування виробничої інфраструктури, процесна інфраструктура має враховувати функціональні напрями діяльності та управління, ґрунтується на процесному підході, забезпечувати комплексне управління організаційною досконалістю в умовах кореляції з організаційною структурою, раціональної організації бізнес-процесів, вирішення задачі оптимального вибору варіантів управлінських рішень у напрямі досягнення глобальної цілі бізнес-системи.

7. На основі ретроспективного аналізу теорій розвитку підприємств (неокласичної, еволюційної, підприємницької, інституціональної) доведено, що процес управління вітчизняними підприємствами має враховувати встановлені характерні ознаки ефективного функціонування підприємства як інституту національної економіки в системі сучасних соціально-економічних відносин.

8. Нова модель динамічної рівноваги внутрішнього господарського механізму спрямована на підвищення ефективності управління за рахунок оптимальної комбінації управлінських рішень, ґрунтується на теорії множин, реалізується методом лінійного програмування, зорієнтована на оптимальну норму керованості. Основними чинниками, що обумовлюють ефективність управлінської праці в системі внутрішньофірмового планування, є: науково обґрунтований рівень параметрів результативності бізнес-процесів процесної інфраструктури, множник вагомості та множник ступеня виконання оперативних, поточних та стратегічних планів.

9. Система внутрішньофірмового планування є складною та багаторівневою, має зворотні зв'язки, складається з упорядкованих та взаємопов'язаних підсистем: підсистеми організаційної взаємодії управлінської

праці; підсистеми узгодженої у просторі та часі структурованої взаємодії планів підприємства, яка складається з підсистем стратегічного, поточного та оперативного планування, що є складною та включає підсистему бюджетів і показників результативності бізнес-процесів, підсистему мотивації та підсистему делегування повноважень і визначення відповідальності. Система внутрішньofірмового планування враховує вплив внутрішніх факторів економічного зростання та розвитку у кожній з підсистем, функціональних напрямках діяльності та бізнес-процесах.

10. Методологія проектування організаційної структури внутрішнього господарського механізму ґрунтується на принципах системно-цільового, функціонально-технологічного та процесного підходів; передбачає використання методів декомпозиції і структуризації цілей і функцій підприємства; включає механізм побудови процесної інфраструктури, систему параметрів результативності бізнес-процесів та систему показників інформаційного забезпечення ефективності управління внутрішнім господарським механізмом; систему внутрішнього документообігу, що ґрунтується на комунікаційній системі руху та регламентації потоку інформації промислового підприємства.

11. Система внутрішньокорпоративного управління ґрунтується на встановлених принципах (дійової та інформаційної сумісності, зосередженості функцій, актуалізації, лабіалізації функцій та нейтралізації дисфункцій); охоплює внутрішню сферу корпоративного управління; має зворотні зв'язки; складається з упорядкованих та взаємопов'язаних підсистем, програмою дій яких є кодекс внутрішньокорпоративного управління. Технологія внутрішньокорпоративного управління складається з формалізованих та неформалізованих послідовно та паралельно використовуваних прийомів управлінської діяльності, що ґрунтуються на таких видах поділу праці: процесно-функціональне управління; контекстуально-кваліфікаційне, операційно-процедурне, горизонтальне та вертикальне.

12. Багатоаспектний підхід до формування системи показників інформаційного забезпечення оцінки ефективності управління внутрішнім господарським механізмом має враховувати політичний, економічний, соціальний, психологічний, правовий та організаційний аспекти, за умов пріоритетності економічного аспекту, та фактори впливу на формування таких базових економічних показників, як матеріаловіддача, фондівіддача, фондоозброєність; відбуватись у напрямку декомпозиції цілей і функцій підприємства відповідно до процесної інфраструктури; охоплювати усі види ресурсів; забезпечувати прийняття управлінських рішень за встановленими у інтегрованій організаційній структурі рівнями та горизонтами управління.

13. Раціональна організація бізнес-процесів ґрунтується на законах організації, закономірностях функціонування та розвитку підприємства та системних принципах; характеризується внутрішніми властивостями підприємства та параметрами (локальна ефективність, поріг „здійсненості”, рівень потенційної ефективності); спрямована на комплексне управління організаційною досконалістю; забезпечує ефективне адміністрування бізнес-

процесів процесної інфраструктури через систему базових параметрів; ступінь ефективності визначається механізмом вимірювання результативності управлінських дій у системі внутрішньофірмового планування.

14. Механізм розробки та коригування норм і нормативів матеріальних, трудових та фінансових ресурсів має враховувати структуру та фактори впливу на складові виробничого потенціалу; впливати на параметри результативності бізнес-процесів у системі внутрішнього документування. Здатність підприємства контролювати базові параметри результативності бізнес-процесів безпосередньо залежить від механізму персональної відповідальності за дотримання науково обґрунтованого рівня норм і нормативів, що визначається інтегрованою організаційною структурою управління, системою внутрішньофірмового планування та внутрішньокорпоративного управління.

15. Система комунікацій промислового підприємства є багаторівневою та ґрунтується на встановлених базових принципах (кінцевої глобальної мети, виміру, еквіфінальності, стійкості, гнучкості, комплексності, децентралізації, функціональності, розвитку). Запропоновано існуючі класифікаційні ознаки документопотоків доповнити, ввести нові ознаки, конкретизувати змістовність ознаки „характер та зміст” та обґрунтувати взаємозв'язок ознак. При формуванні управлінських рішень у комунікаційній системі руху та регламентації потоку інформації запропоновано використовувати метод аналізу ієрархій Т.Сааті, когнітивний підхід та метод парних порівнянь, що дозволило обґрунтувати базові положення функціональної моделі ієрархічного оцінювання ситуації.

16. Процес регулювання взаємодії мотивації трудової діяльності працівників та внутрішнього соціального партнерства має враховувати об'єктивні ознаки внутрішнього соціального партнерства; ґрунтуватись на взаємодії організаційних та економічних напрямів управління, ефективність яких повинна характеризуватись встановленими індикаторами ефективності економічних напрямів управління з мотивації трудової діяльності з урахуванням факторів впливу на рівень кожного з них, що забезпечуватиме розвиток системи внутрішнього соціального партнерства.

Результати впровадження розробок на промислових підприємствах України довели їх достовірність і доцільність використання. Наукові положення, висновки, рекомендації та розроблену на їх основі методику визначення результативності управлінської праці у системі внутрішньофірмового планування внутрішнього господарського механізму ефективного функціонування промислових підприємств запропоновано для використання фінансово-економічними службами підприємств, органами державного управління різного рівня.

СПИСОК ОСНОВНИХ ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Монографія

1. Метеленко Н.Г. Внутрішній господарський механізм ефективного функціонування промислових підприємств: теорія, практика, перспективи: монографія / Н.Г. Метеленко. – Запоріжжя: КПУ, 2010. – 480 с.

Статті у наукових фахових виданнях

2. Метеленко Н.Г. Системний підхід в управлінні підприємствами як економічними системами / Н.Г. Метеленко // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2003. – №1. – С.251-255.

3. Метеленко Н.Г. Планування закупівель в рамках реалізації концепції економічного управління підприємством / Н.Г. Метеленко // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2003. – №2. – С. 119-124.

4. Метеленко Н.Г. Функціональна сутність та моделювання механізму управління інноваційною діяльністю підприємств / Н.Г. Метеленко // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2004. – №2. – С.36-41.

5. Метеленко Н.Г. Теоретичні аспекти стратегічного управління та оцінювання потенціалу підприємства / Н.Г. Метеленко // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2005. – №5. – С.165-169.

6. Метеленко Н.Г. Концептуальні підходи до формування господарського механізму ринкового типу / Н.Г. Метеленко // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2005. – №6. – С.189-193.

7. Метеленко Н.Г. Підприємство як інститут національної економіки з погляду системних позицій / Н.Г. Метеленко // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2007. – №1. – С.32-39.

8. Метеленко Н.Г. Дослідження трансформації економічних систем з метою формування внутрішнього механізму господарювання виробничих промислових підприємств / Н.Г. Метеленко // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2008. – №1-2. – С.71-79.

9. Метеленко Н.Г. Трансформація відносин власності в умовах формування внутрішнього господарського механізму ефективного функціонування промислових підприємств / Н.Г. Метеленко // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2008. – №3. – С.17-27.

10. Метеленко Н.Г. Передумови формування внутрішнього господарського механізму ефективного функціонування виробничих промислових підприємств в умовах ринку / Н.Г. Метеленко // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2008. – №4. – С.70-76.

11. Метеленко Н.Г. Складові концепції підприємництва та принципи сучасної ринкової системи / Н.Г. Метеленко // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – №9. – С.21-24.

12. Метеленко Н.Г. Формування організаційної структури управління як складової внутрішнього господарського механізму промислового підприємства / Н.Г. Метеленко // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – №10. – С.46-49.

13. Метеленко Н.Г. Теоретичні аспекти організації виробництва в умовах розробки концепції проектування організаційної структури управління промисловим підприємством / Н.Г. Метеленко // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – №11. – С.23-28.

14. Метеленко Н.Г. Підходи до формування стратегії промислового підприємства як цілісної концепції його розвитку / Н.Г. Метеленко // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. – Вип. 255, т.2. – С.334-343.

15. Метеленко Н.Г. Систематизація внутрішніх факторів зростання та розвитку промислових підприємств / Н.Г. Метеленко // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. – Вип. 256, т.1. – С.100-110.

16. Метеленко Н.Г. Еволюція підходів до комплексної оцінки фінансового стану підприємства / О.Г. Піскунов, Н.Г. Метеленко, Т.П. Лободзинська // Економічний вісник НТУУ „КПІ”: зб. наук. праць. – К.: НТУУ, 2009. – №6. – С.205-211.

Особистий внесок: обґрунтовано необхідність здійснення комплексної оцінки у мінливих умовах функціонування вітчизняних підприємств (0,24 друк.арк.).

17. Метеленко Н.Г. Основи формування інфраструктури промислового підприємства / Н.Г. Метеленко // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. – Вип. 257, т.1. – С.55-67.

18. Метеленко Н.Г. Ефективність та результати діяльності промислового підприємства / Н.Г. Метеленко // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. – Вип. 259, т.1. – С.7-20.

19. Метеленко Н.Г. Продуктивність праці як основний показник ефективності / Н.Г. Метеленко // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. – Вип. 260, т.1. – С.3-13.

20. Метеленко Н.Г. Системний підхід до класифікації та групування функцій управління промисловим підприємством / Н.Г. Метеленко // Проблемы повышения эффективности функционирования предприятий различных форм собственности: сб. науч. тр. / НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти; редкол.: И.П.Булеев (отв. ред.) и др. – Донецк, 2009. – Вип. 2, т.2. – С.184-194.

21. Метеленко Н.Г. Формування системи внутрішньокорпоративного управління публічним акціонерним товариством / Н.Г. Метеленко // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. – Вип. 262, т.6. – С.1562-1572.

22. Метеленко Н.Г. Методологічні основи проектування організаційної структури внутрішнього господарського механізму підприємства / Н.Г. Метеленко // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. – Вип. 263, т.4. – С.1080-1093.

23. Метеленко Н.Г. Виробничий потенціал як фактор забезпечення розвитку внутрішнього господарського механізму промислових підприємств [Електронний ресурс] / Н.Г. Метеленко // Ефективна економіка. – 2010. – №7. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nauka.com.ua>.

24. Метеленко Н.Г. Організаційно-економічні заходи мотивації трудової діяльності у системі розвитку внутрішнього соціального партнерства [Електронний ресурс] / Н.Г. Метеленко // Ефективна економіка. – 2010. – №8. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nauka.com.ua>.

25. Метеленко Н.Г. Формування складових системи внутрішньофірмового планування промислового підприємства / Н.Г. Метеленко // Проблемы повышения эффективности функционирования предприятий различных форм собственности: сб. науч. тр. / НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти; редкол.: И.П. Булеев (отв. ред.) и др. – Донецк, 2010. – Вип. 3, т.2. – С.195-213.

26. Метеленко Н.Г. Модель та механізм визначення результативності управлінської праці в системі внутрішньофірмового планування / Н.Г. Метеленко // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. – Вип. 264, т.1. – С.264-277.

27. Метеленко Н.Г. Підходи до формування управлінських рішень на основі економічного аналізу / Н.Г. Метеленко // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. – Вип. 265, т.3. – С.605-630.

28. Метеленко Н.Г. Раціональна організація бізнес-процесів в умовах ефективного функціонування внутрішнього господарського механізму / Н.Г. Метеленко // Галицький економічний вісник. – 2010. – №2(27). – С.115-125.

29. Метеленко Н.Г. Обґрунтування та розробка операційних моделей процесної інфраструктури промислового підприємства / Н.Г. Метеленко // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2010. – №5. – С.146-159.

30. Метеленко Н.Г. Механізм нормування ресурсів в умовах процесного підходу до управління промисловим підприємством / Н.Г. Метеленко // Інституціональний вектор економічного розвитку / Institutional Vector of Economic Development: зб. наук. праць МІДМУ „КПУ” / Редкол.: А.А.Ткач (гол. ред.) та ін. – Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2010. – Вип. 3(2). – С.92-103.

31. Метеленко Н.Г. Формування системи внутрішнього документування в умовах процесної інфраструктури промислового підприємства / Н.Г. Метеленко // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2010. – №2. – С.92-104.

32. Метеленко Н.Г. Основи побудови комунікаційної системи руху та регламентації потоку інформації промислового підприємства / Н.Г. Метеленко // Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку: зб. наук. праць / НАН України. Ін-т економіки пром-сті; редкол.: І.П. Булеев (відп. ред.) та ін. – Донецьк, 2010. – С. 385-400.

33. Метеленко Н.Г. Моделювання процедур прийняття управлінських рішень у комунікаційній системі руху та регламентації потоку інформації про-

мислового підприємства / Н.Г. Метеленко // Економіка промисловості. – 2010. – № 3(51). – С.136-141.

Матеріали наукових конференцій

34. Метеленко Н.Г. Основи формування логістичної системи управління економічними процесами з метою удосконалення господарського механізму підприємства / Н.Г. Метеленко // Фінансово-економічні проблеми розвитку регіонів України: матер. V Всеукр. наук.-практ. конф., 26 жовт. 2004 р. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – Т.2. – С.107-109.

35. Метеленко Н.Г. Підвищення ефективності функціонування господарського механізму підприємства шляхом оптимізації потокових процесів / Н.Г. Метеленко // Проблеми економічної освіти і науковий прогрес: матер. міжвуз. наук.-метод. конф., 25 листоп. 2005 р. – Кривий Ріг: Мінерал, 2005. – С.53-54.

36. Метеленко Н.Г. Системний підхід – передумова ефективного функціонування фінансових органів, як інституціональної складової фінансової системи держави / Н.Г. Метеленко // Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки України: матер. міжнар. наук.-практ. конф., 21-23 верес., 2005 р. – Дніпропетровськ: НГУ, 2005. – С.95-97.

37. Метеленко Н.Г. Концептуальні підходи до визначення сутності господарського механізму ринкового типу / Н.Г. Метеленко // Особливості соціально-економічного розвитку України та регіонів: матер. наук.-практ. конф., 27-28 жовт. 2005 р. – Запоріжжя: ГУ „ЗІДМУ”, 2005. – Т.1. – С.65-66.

38. Метеленко Н.Г. Проблеми та перспективи підвищення ефективності використання ресурсів підприємства / Н.Г. Метеленко // Наука і вища освіта: XV міжнар. наук. конф. молодих науковців, 17-18 трав. 2007 р. – Запоріжжя: ГУ „ЗІДМУ”, 2007. – Ч.1. – С.76.

39. Метеленко Н.Г. Маркетинговые исследования как инструмент снижения рисков / Н.Г. Метеленко // Проблемы прогнозирования и государственного регулирования социально-экономического развития: матер. IX Междунар. научн. конф., 16-17 окт. 2008 г. – Минск, 2008. – Т.3. – С.116-118.

40. Метеленко Н.Г. Формування організаційної складової внутрішнього господарського механізму інноваційного розвитку підприємства / Н.Г. Метеленко // Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки України: матер. міжнар. наук.-практ. конф., 28-30 трав. 2009 р. – Дніпропетровськ: НГУ, 2009. – Т.2. – С.20-22.

41. Метеленко Н.Г. Формування стратегії промислового підприємства на засадах системного підходу / Н.Г. Метеленко // Управління економічним потенціалом регіону: матер. міжрегіон. наук.-практ. конф., 29 жовт. 2009 р. – Запоріжжя: ЗНУ, 2009. – С. 97-99.

42. Метеленко Н.Г. Напрями удосконалення системи внутрішнього документування на промисловому підприємстві / Н.Г. Метеленко // Економіка і управління у промисловості: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 28-29 жовт., 2010 р. – Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2010. – С.198-199.

43. Метеленко Н.Г. Раціоналізація потоків інформації промислового підприємства / Н.Г. Метеленко // Проблеми управління економічним потенціалом регіонів: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 28 жовт. 2010 р. – Запоріжжя: ЗНУ, 2010. – С.66-68.

44. Метеленко Н.Г. Організаційна складова внутрішнього господарського механізму промислових підприємств / Н.Г. Метеленко // „Образование и наука 21 век – 2010”: матер. за 6-а междунар. научна практична конф., 17–25-ти октомври, 2010. – София: „Бял ГРАД-БГ” ООД, 2010. – Т.5. – С.85-89.

45. Метеленко Н.Г. Необхідність посилення мотивації трудової діяльності у системі внутрішнього соціального партнерства / Н.Г. Метеленко // Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика: матер. міжнар. наук.-практ. конф.: [Електронний ресурс]: ред. В.С. Пономаренко, Т.І. Лепейко, О.М. Ястремська. – Х.: ХНЕУ, 2010. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): кольор.; 12 см. – Систем. вимоги: Pentium; 32 Mb RAM; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP; Adobe Acrobat Reader. – Назва з контейнера.

АНОТАЦІЯ

Метеленко Н.Г. Формування внутрішнього господарського механізму ефективного функціонування промислових підприємств. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», Дніпропетровськ, 2011.

Дисертацію присвячено розробці теоретико-методологічних та прикладних основ формування внутрішнього господарського механізму промислових підприємств, подальшому розвитку теорії управління промисловими підприємствами із визначенням закономірностей механізму їх функціонування та розвитку. Обґрунтовано нову цілісну концепцію формування внутрішнього господарського механізму на основі комплексного сумісного використання системно-цільового, процесного та функціонально-технологічного підходів. Сформовано систему внутрішньofireмowego планування та розроблено нову модель динамічної рівноваги внутрішнього господарського механізму. Розроблено процесну інфраструктуру, методологію проектування організаційної структури внутрішнього господарського механізму, систему внутрішньокорпоративного управління публічними акціонерними товариствами, багатоаспектний підхід до формування системи показників інформаційного забезпечення оцінки ефективності управління внутрішнім господарським механізмом. Обґрунтовано методичні основи побудови механізму розробки та коригування норм і нормативів матеріальних, трудових та фінансових ресурсів, принципові підходи до формування, функціонування та оцінювання виробничого потенціалу. Сформовано багаторівневу систему комунікацій, удосконалено класифікацію документопотоків та підходи до моделювання процедур прийняття

управлінських рішень. Удосконалено організаційно-економічний механізм взаємодії мотивації трудової діяльності та внутрішнього соціального партнерства.

Ключові слова: внутрішній господарський механізм, системно-цільовий підхід, процесний підхід, функціонально-технологічний підхід, процесна інфраструктура, норма керованості, раціональна організація бізнес-процесів.

АННОТАЦИЯ

Метеленко Н.Г. Формирование внутреннего хозяйственного механизма эффективного функционирования промышленных предприятий. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора экономических наук по специальности 08.00.04 – Экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Государственный ВУЗ «Национальный горный университет», Днепропетровск, 2011.

Диссертация посвящена разработке теоретико-методологических и прикладных основ формирования внутреннего хозяйственного механизма промышленных предприятий, развитию теории управления предприятиями, определению закономерностей механизма их функционирования и развития.

Определена методология исследования внутреннего хозяйственного механизма промышленных предприятий, основанная на системном подходе к рассмотрению экономических явлений с введением ограничений относительно возможностей реализации процессов функционирования и развития. Исследована совокупность трансформационных процессов в экономических системах, факторы влияния на динамическое равновесие внутреннего хозяйственного механизма предприятий промышленности.

Углублено понимание сущности внутреннего хозяйственного механизма и определена его структура, которая включает такие подсистемы: организационно-управленческая, внутренний экономический механизм, потенциал промышленного предприятия, мотивационно-правовая подсистема. Установлены взаимосвязи между факторами формирования организационной и производственной структур и методами управления. Обоснована новая концепция формирования внутреннего хозяйственного механизма промышленных предприятий на основе системно-целевого, процессного и функционально-технологического подходов.

Установлены и систематизированы внутренние факторы экономического роста и развития, которые обуславливают процесс формирования внутреннего хозяйственного механизма. Научно обоснован механизм формирования процессной инфраструктуры, функционально коррелирующей с организационной структурой управления, которая ориентирована на комплексное управление процессами, проектами, знаниями, изменениями и ресурсами, обеспечение непрерывной прибыльной деятельности в условиях рациональной организации бизнес-процессов.

Предложена новая модель динамического равновесия внутреннего хозяйственного механизма, которая основана на теории множеств и реализуется с помощью механизма линейного программирования; обоснован механизм определения результативности управленческого труда; определены индикаторы результативности. Научно обоснована система внутрифирменного планирования как сложная и многоуровневая.

Разработана методология проектирования организационной структуры внутреннего хозяйственного механизма. Определена структура, принципы формирования, уровни управления системы внутреннего корпоративного управления публичным акционерным обществом. Исследованы особенности функционирования предприятий машиностроения, установлены взаимосвязи между показателями оценки и предложена система показателей информационного обеспечения оценки эффективности управления внутренним хозяйственным механизмом.

Научно обоснован механизм разработки и корректирования норм и нормативов, учитывающий принципиальные подходы к формированию и оцениванию производственного потенциала, который находит отражение в системе внутреннего документирования. Разработаны параметры результативности бизнес-процессов, администрирование которых обеспечивается механизмом персональной ответственности. Обоснована многоуровневая система коммуникаций. Усовершенствованы: подходы к принятию управленческих решений, основанные на методе анализа иерархий Т.Саати, когнитивном подходе и методе парных сравнений; процесс регулирования взаимодействия мотивации трудовой деятельности и внутреннего социального партнерства в условиях реализации организационно-экономических направлений мотивации, входящих в систему развития внутреннего социального партнерства.

Ключевые слова: внутренний хозяйственный механизм, системно-целевой подход, процессный подход, функционально-технологический подход, процесная инфраструктура, норма управляемости, рациональная организация бизнес-процессов.

SUMMARY

Metelenko N.G. Formation of the internal economic mechanism of the effective functioning of industrial enterprises. – Manuscript.

Thesis for the doctor of economic science in specialty 08.00.04 – Economics and management of enterprises (by the types of economic activity). – State HEI „National Mining University”, Dnipropetrovsk, 2011.

The thesis deals with development of theoretical-methodological and applied bases of formation of the internal economic mechanism of industrial enterprises, subsequent development of management theory of industrial enterprise with determination of mechanism of their functioning and development. New integral conception of formation of the internal economic mechanism on the basis of complex joint use of system goal-oriented, process and functional technological approaches

have been grounded. The system of the internal planning has been formed and the new model of dynamic equilibrium of the internal economic mechanism has been developed. The process infrastructure, methodology of planning of organizational structure of internal corporative economic mechanism, system of internal management of public joint-stock company, multidimensional approach to formation of system of indexes of the informative providing of efficiency estimation of internal economic management mechanism have been developed. Methodical bases for construction of mechanism of development and correction of norms and standards for material, labour and financial resources, principal approaches to formation, functioning and evaluation of production potential have been grounded. The multilevel system of communications has been formed, classification of documental flow and approaches to the procedural design of processes of administrative decisions making have been improved. Economic organizational co-operation mechanism of motivation of labour activity and internal social partnership has been improved.

Key words: internal economic mechanism, system goal-oriented approach, process approach, functional-technological approach, process infrastructure, standard of controllability, rational organization of business processes.

МЕТЕЛЕНКО Наталя Георгіївна

**ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ГОСПОДАРСЬКОГО МЕХАНІЗМУ
ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОМИСЛОВИХ
ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук